

Van de voorzitter

Tot de hoogtepunten van mijn weekendliteratuur hoort de rubriek van Wieteke van Zeil in de kleurenbijlage van De Volkskrant. Deze kunsthistorica behandelt steeds een voor haar veelbetekenend detail uit een meer of minder bekend kunstwerk. Het is een rubriekje van twee pagina's. Links een bescheiden reproductie van het besproken werk met de uitleg; op de volledige rechterpagina een zeer sterk vergroot, maar soms miniem detail uit dat werk. Je leert er de hand van een schilder door kennen, een opmerkelijk historisch detail, of een verrassende verborgen betekenis. De titel van de rubriek luidt: "Je ziet het pas goed van dichtbij". Eigenlijk verwees die naar een uitspraak van voetbalfilosoof Johan Crujff, die ooit opmerkte dat je "het pas ziet als je het door hebt". Wieteke verwijst daar nu niet meer naar. En terecht, want het gaat altijd over meer dan voetbal.

Wat mij in al die jaren begint op te vallen is dat tegels, meestal van vloeren, maar ook op wanden, schouwen, bogen of plinten, heel regelmatig een hoofdrol spelen in deze kunstbeschouwing. Afgelopen december overkwam het me ook weer. De beschrijving van een fijne Perzische miniatuur uit de zestiende eeuw toont twee bevriende mannen in een badhuis waarbij de een aandachtig de haren van de ander verzorgt. Het is voor Van Zeil aanleiding tot een vertelling over homosexualiteit in een islamitische omgeving. Maar en passant wijst ze ook op de prachtige Perzische tegels waarmee de ruimte is aangekleed. En toen pas zag ik dat de scene zich afspeelde op een groene tegelvloer met een bijna duizelig makend, zich eindeloos herhalend meetkundig motief!

Een week eerder, op 7 december, was het net zo. Bij een schilderij van Pieter de Hooch (Een vrouw met kind in een kelderkamer), gekozen uit de tentoonstelling over deze schilder in Delft (te zien tot en met 16 februari), kiest Van Zeil als haar detail een stuk van de zwart met okergele plavuizenvloer en een plint met wat kinderspeltegels. En dan beschrijft ze lyrisch hoe de lichtplekjes van het weerkaatsend glazuur als een dans van verf rond de mensfiguren cirkelen. Maar meer nog dan het licht, zijn het voor De Hooch de lijnen van de tegelvoegen, de plinten en de openstaande deuren die hem fascineren en de eigenlijke hoofdrol in zijn werk spelen.

Het is natuurlijk geen nieuws voor ons, tegelliefhebbers. We keken altijd al met een speciaal oog naar de interieurs op zeventiende eeuwse Hollandse schilderijen. Maar ook afbeeldingen uit de middeleeuwen of de renaissance, uit het islamitisch cultuurgebied wijzen ons op de vaak gezichtsbepalende rol die tegels in het interieur uitoefenen. In ons museum in Otterlo komt de interesse voor de tijd en de cultuur waarin tegels zijn aangewend, samen met de aandacht voor de individuele tegel en de decoratiewijze. Voor de niet-ingewijde bezoeker zal dan ook vaak gelden: je ziet het culturele belang van die tegel als je het door hebt gekregen in Otterlo.

We zien weer vooruit naar een boeiend tegeljaar. Over middeleeuwse vloertegels en geometrie uit het islamitisch cultuurgebied worden presentaties voorbereid. Een flinke groep geïnteresseerde vrienden reist in mei af voor een expeditie naar Valencia, een zeer belangrijke stad voor de Spaanse tegelgeschiedenis. In dit nummer van Vriendennieuws blikken we ook al weer verder vooruit, naar de Jaardag in september en andere activiteiten.

De wisselwerking van museumvrienden, verzamelaars, museumvrijwilligers en -professionals is nodig om kennis te kunnen blijven delen en ons museum in de vaart te houden. Wilt u daar misschien ook als vrijwilliger of bestuurder een bijdrage aan leveren, waag er dan eens een telefoontje aan met een van de Vrienden-bestuursleden, of met het museum. We komen nog steeds handen te kort om alles te kunnen doen wat we zouden willen....

Lejo Schenk, voorzitter

Jaardag

Jaardag 2019 in Otterlo

Als altijd in de oneven jaren is de Waldhoorn in Otterlo de vertrouwde locatie voor onze Jaardag, die zoals gebruikelijk geopend werd met het welkomstwoord van de voorzitter, Lejo Schenk, en de mededelingen uit het Tegelmuseum door de directeur, Eric Mackay. Bart Verbrugge hield een inleiding over de bouwkeramiek zoals die werd toegepast in winkelpuien van o.a. de Gruyter, BOKA, Albert Heijn en andere (kruideniers)winkels. Voor de architect Johannes Mutters was deze decoratieve vorm een van de kenmerkende elementen van zijn werk. Omdat er niets zo veranderlijk is als een winkelpui, die keer op keer aangepast wordt aan de smaak van de consument, zijn deze be-

tegelingen vaak achter ‘modernere’ materialen verborgen of soms helemaal verdwenen. Het spreekt

vanzelf dat wat er nog over is bescherming verdient. Dat er in de zeventiende eeuw en later veel Nederlandse tegels zijn toegepast

in Duitsland is genoegzaam bekend. Valérie-Anne Houppermans maakt een studie van de tegels die in Brandenburg en Saksen-Anhalt aangetroffen worden en deed daar verslag van.

De onvermoeibare Jan Pluis werkt aan een boek over Chinezen op twintigste-eeuwse tegels, die o.a. door de firma Tighelaar in Makkum en door de firma van Hulst in Harlingen begin vorige eeuw gemaakt werden en gaf ons daar alvast een voorproefje van. Het was bewonderenswaardig hoe hij die ingewikkelde Chinese namen van de voorgestelde figuren uit zijn mouw schudde.

De Jaardag is het uitgelezen moment om bijzondere gebeurtenissen in het bestaan van de Vriendenstichting te markeren en dat was in 2019 de benoeming tot erelid van Frans Caignie.

Frans, de trait d’union tussen Zuid en Noord-Nederland (lees België - Nederland), heeft het Tegelmuseum het digitale tijdperk ingeloodst met het ontwerpen van de website en de database voor Tegels op locatie. Gedreven publicist wat betreft de Antwerpse majolica- en tegelproductie, laatstelijk nog over de Antwerpse huisnaamplaten in Tegel, en grondlegger

van de European Ceramic Tile Circle (ECTC), kortom genoeg redenen voor dit eerbetoon.

Namens de Vrienden werd hem een glazen schaal in de Antwerpse (majolica)kleuren en voorzien van een toepasselijke inscriptie ‘DIT•IS•VOOR•FRANS’ aangeboden, vervaardigd in Leerdam door de glaskunstenaar Gert Bullée. Voor zijn echtgenote Hedwig waren er bloemen in dezelfde kleuren.

Frans Klein blikte terug op de zeer geslaagde tegelreis door Duitsland en Polen afgelopen voorjaar, terwijl Mark van Veen ons alweer de volgende aantrekkelijke excursie naar Valencia in het vooruitzicht stelde.

Na de smakelijke lunch presenteerde Klaas Regts ons vaste programmaonderdeel ‘Vriend, wat vind je ...’

enthousiast en als altijd nieuwsgierig, net als wij, naar onbekende en raadselachtige voorstellingen op tegels. Dit jaar werd de aandacht getrokken door een zeer bijzondere, vroeg zeventiende ‘open-

luchttegel’ die in de buurt van Hoorn werd gevonden.

Over de lunch trouwens nog het volgende: een minpuntje was wel dat het enkelen bestond te denken dat één lunchbon wel voldoende was voor een maaltijd voor twee. Een feit waar het bestuur door medewerkers van de Waldhoorn fijntjes op werd gewezen en waarvoor de Stichting uiteindelijk heeft betaald.

Na het programma in de Waldhoorn begaven we ons naar het Tegelmuseum, waar we onthaald werden op een kopje thee of koffie en waar we (voor zover dat nog niet gebeurd was) de mooie, nieuwe Helene Kröller Müller-kamer konden bekijken.

Het was een aangename en leerzame dag die ons vooruit doet zien naar de Jaardag in 2020 in Franeker. Foto’s zijn te bekijken op de website “DEUPIE” van Tonny Pijper:

deupie.nl/fotoos/20190928%20jaardag%202019/index.html
Leo van Druuten

Jaardag 2020

Op zaterdag 26 september zal de Jaardag worden gehouden in Franeker.

Museum

Nieuws uit het Museum

Het afgelopen jaar heeft in het teken gestaan van de opening van de Helene Kröller-Müller Kamer in ons museum. Hierin heeft de Vergeten Collectie van Helene permanent haar plek gekregen. Het gaat hier om een unieke samenwerking tussen een groot en een klein museum. Het wordt in het algemeen als een schoolvoorbeeld gezien. Zonder die samenwerking zou de collectie weer in het depot van het Kröller-Müller Museum zijn verdwenen. De Kamer heeft heel veel aandacht in de pers gekregen, tot de Libelle en het blad Vorsten aan toe. Afgelopen december was er zelfs een mooie publicatie in een Duitse krant (Neue Rhein/Ruhr Zeitung). De naamsbekendheid van het museum is hiermee enorm toegenomen en dat was ook broodnodig. Dit was voor mij ook een belangrijke doelstelling toen ik aan deze baan begon in oktober 2015.

Om de bekendheid verder te vergroten zijn we nu begonnen om onze communicatie via de Social Media (twitter, facebook en instagram) te intensiveren. Op dit punt lopen we behoorlijk achter en dat kan natuurlijk niet in deze tijd. De communicatie via de Social Media wordt dus een belangrijk aandachtspunt in de komende periode, waarmee we hopelijk ook meer bezoekers zullen krijgen.

Voorts zijn we van plan om te beginnen met het opknappen van het museum. Ons pand heeft te maken met veel achterstallig onderhoud, dat is veroorzaakt door de jarenlange discussie of ons museum al dan niet naar Ede zou moeten worden verplaatst. Maar vooral vanwege de samenwerking met het Kröller-Müller Museum hebben we nu besloten om in Otterlo te blijven. Het opknappen zal fasegewijs worden aangepakt, waarbij eerst de daken en de gevels aan de beurt komen. Daarbij hebben we ook de ambitie om de verlichting binnen het museum te vernieuwen. De mooie verlichting van de Helene Kröller-Müller Kamer dient hierbij als voorbeeld. Een en ander heeft natuurlijk de nodige financiële consequenties. We zullen een beroep moeten doen op schenkingen. Onze ANBI-status kan daarbij helpen. Verder krijgen onze exposities natuurlijk weer de nodige aandacht. Wat dat betreft verdient onze Expositiecommissie alle waardering! Kortom, er valt genoeg te doen. Graag wens ik u alle goeds toe en verheug ik mij opnieuw op de goede samenwerking met de Vrienden!

Eric Mackay, directeur

Nieuwe aanwinsten/collectie

Naast een tegelveld met Chinese figuren (genoemd bij de expositie van Chinezen uit Makkum) ontving het museum afgelopen jaar een tegeltafel van dhr. W.A.A. Klaren. Het betreft een indrukwekkend historiestuk, de voorstelling van *De zelfopoffering van*

burgemeester Van der Werff van de stad Leiden. Het herinnert aan een dramatische episode die zich zou hebben afgespeeld tijdens het beleg van Leiden in de jaren 1573-1574. De belegerde bevolking van de stad was uitgehongerd en smeekte de burgemeester om brood of overgave. Van der Werff wilde niet van overgave weten en bood desnoods zijn eigen lichaam als voedsel aan. Het Leids ontzet wordt nog jaarlijks op 3 oktober herdacht en gevierd met haring en wittebrood.

Het tableau is geschilderd naar een schilderij van Egidius Karel Gustaaf (Gustaaf) baron Wappers (1803-1874). Het originele schilderij, uit 1829, hoort tot de collectie van het Centraal Museum te Utrecht (en wordt tegenwoordig geëxposeerd in het volledig vernieuwde Museum De Lakenhal in Leiden). Ons tegeltafel is uitgevoerd door Faience- en Tegelfabriek Holland te Utrecht, en bestaat uit 6 x 7 tegels van 15 x 15 cm ieder, in de originele omlijsting. Datering circa 1900-1910.

Johan Kamermans, conservator

Exposities in het Nederlands Tegelmuseum

Exotisch, luxueus en hygiënisch

t/m 22 maart 2020

In het museum is momenteel nog de expositie van een collectie tableaus van uiteenlopende winkels te zien, die de chique interieurs van weleer nog eens laat schitteren in een mooie tentoonstelling.

Chinezen uit Makkum

t/m 22 maart 2020

Ook nog kort te zien zijn enkele vitrines waarin het verhaal wordt verteld van de Nederlandse tegels met Chinese voorstellingen, die vanaf de vroege twintigste eeuw gemaakt werden door verschillende tegelbakkerijen. Centraal staat de serie die Tichelaar vanaf 1929 maakte op verzoek van de Londense importeur fa. Martin van Straaten, samen met originele Chinese tegels die als voorbeeld gebruikt werden.

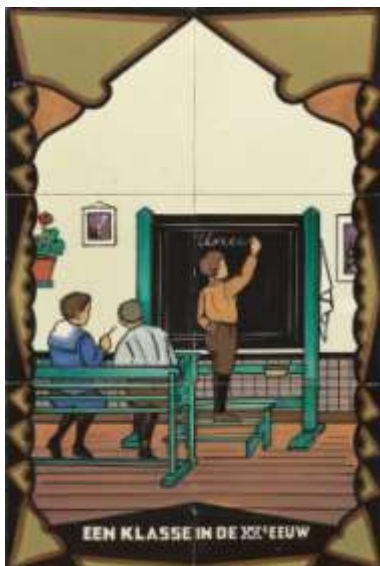
Het museum kreeg eind van het jaar, aansluitend bij de expositie, als schenking een tegelveld van 24 tegels aangeboden. Het gaat daarbij om een eerdere reeks Chinese figuren, gemaakt voor de Engelse markt door de fa. Tichelaar in Makkum, ca. 1920 (serienummers 430 en 431, afmeting per tegel is 150 x 150 mm).

Tegelverhalen – de passie van de verzamelaar

April t/m september 2020

Vanaf het voorjaar is er een nieuwe expositie met verschillende thema's te zien. Hierbij lichten enkele vrienden en verzamelaars zelf hun interesse en liefde voor een aspect van de Nederlandse tegelgeschiedenis toe. Onderwerpen lopen uiteen van middeleeuwse

tegelvloeren, klein-
vuurtechniek (foto
hierboven),
tegels van eigentijd-
se keramisten tot
landschappen met
vuurbakens. Een van
de onderwerpen zal
ook de betegeling
van scholen zijn,
waarmee we kunnen
aansluiten op de
landelijke monumen-
tendagen van 12 en
13 september 2020
met als thema: leer-
monumenten.

Komende tentoonstellingen

De grote expositie over **geometrische patronen** op tegels uit de wereld van de Islam, en de invloed daarvan op vroege tegels uit Spanje en de Nederlanden wordt nog even uitgesteld tot volgend jaar. Een werkgroep is hiermee al ruim een jaar aan het werk. De

Spaanse tegelexpert prof. Alfonso Pleguezuelo (universiteit van Sevilla) heeft voor ons een degelijk artikel geschreven over de Spaanse etappe in de vijftiende en zestiende eeuw en de wiskundige Goossen Karsenberg heeft, samen met Frans Caignie, de patronen op zestiende-eeuwse Vlaams-Nederlandse tegels geanalyseerd. Maar er is nog meer voorbereidingstijd nodig.

Johan Kamermans

VOGELS, oproep van de expositie commissie

Dit najaar komt er een expositie in ons museum met het thema vogels. Naast originele tekeningen en prenten komen er natuurlijk ook veel tegels met vogels. Daarvoor zoeken we ook naar bruiklenen onder onze vrienden. Mocht je een tegel ter beschikking willen stellen

laat het mij of Johan Kamermans weten. Periode 1600 tot heden.

Namens de expositie commissie,

Frans Klein

Tegels op Locatie

In het afgelopen jaar is het aantal beschrijvingen op deze site toegenomen van 6.136 naar 7.008, over het hele land verspreid! Er wordt dus bepaald niet stilgezeten door het TOL-team.

Een opmerkelijke aanvulling vond ik bijvoorbeeld het adres Bilderdijkstraat 44 (postcode 1052 NB). Dit adres was weliswaar al jaren geleden beschreven, maar nu werd gesignaleerd dat de voorstellingen in het afgelopen jaar schoongemaakt zijn, zodat de elektricien en architect, de smid en loodgieter weer hoog in de gevel stralen. Er zijn daarom nieuwe foto's toegevoegd. Bovendien kan nu

ook geconstateerd worden dat de tableaux voorzien zijn van een merkteken, dat voorheen onopgemerkt was gebleven. De tableaux zijn gemaakt door de Plateelbakkerij Delft in Hilversum, in juni 1914 (volgens de jaar- en maandtekens M en VI), waarmee ook de bouw van

deze woningen veel beter gedateerd is. De plateel-schilders die hieraan werkten plaatsten hun signaturen, waarschijnlijk gaat het om Willem van Kuilenburg en Henk Houdijk.

Zie <https://vriendennederlandstegelmuseum.nl/onderzoek/tegels-op-locatie>

Aanvullingen kunt u doorgeven aan de vrienden of aan het museum. Iedereen is welkom om mee te zoeken naar locaties die nog niet opgenomen zijn.

Johan Kamermans

Externe bruiklenen

Komende maanden zijn weer enkele bijzondere tegels en tableaux uit onze collectie elders in het land te zien op speciale tentoonstellingen:

Statenbijbel:

geschiedenis en betekenis

26 november 2019
t/m 22 maart 2020,

Statenpassage van de Tweede Kamer, Den Haag

Op initiatief van de SGP-fractie, met name kamerlid en historicus R. Bischoop, is er in de wintermaanden een tentoonstelling over

de Statenvertaling in het gebouw van de Tweede Kamer. Wij lenen een passend Bijbels tegeltableau uit met de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Rotterdam, ca. 1800).

Pelgrims naar Amerika 1620-2020

13 maart t/m 21 juni 2020, Museum de Lakenhal, Leiden

Volgend jaar wordt herdacht dat vierhonderd jaar geleden een groep van 102 Engelse puriteinen, na een verblijf van elf jaar in Leiden, met de Mayflower naar Amerika vertrok om daar een nieuwe wereld op te bouwen. De Pilgrim Fathers, zoals ze nu bekend zijn, worden wel beschouwd als stichters van de latere Verenigde Staten. Er zijn nauwelijks voorwerpen bewaard gebleven die in verband kunnen worden gebracht met deze groep geloofsvluchtelingen.

Rond 1910 werd in Amsterdam een huis in de Barn-

desteeg afgebroken waar volgens overlevering de *Pilgrim fathers* een tijd verbleven, en daar vond men tegels van een type dat nog niet bekend was. Men geloofde dat deze tegels uit de tijd van de *Pilgrim Fathers* kwamen. De burgemeester van Amsterdam heeft hierover nog een officiële verklaring ondertekend. Sindsdien worden dit Pelgrimtegels genoemd. Het Tegelmuseum heeft een veld van deze zeldzame tegels uitgeleend voor deze tentoonstelling.

Amsterdam, stad van bier en brouwers

9 april t/m 6 september 2020, Amsterdam Museum, Amsterdam

Hoe Amsterdam een echte stad van brouwers werd en wat de productie en consumptie van bier voor de stad betekenden, laat deze zomertentoonstelling zien.

Het Tegelmuseum leent beide monumentale tableaux van de voormalige bierbrouwerij De Gekroonde Valk uit.

Vriendenvitrine

Helaas hebben Vries Kool en Marianne van den Ent vanwege persoonlijke omstandigheden moeten stoppen met de organisatie van de Vriendenvitrine. Het bestuur is hen zeer erkentelijk voor hun inzet in de afgelopen jaren.

Vanaf maart 2020 zullen Frans Klein en Leo van Druten het beheer van, en het tentoonstellingsprogramma voor de Vriendenvitrine op zich nemen. De Vriendenvitrine is een belangrijke aanvulling op de museumcollectie en de gelegenheid om je eigen tegels aan liefhebbers te tonen. Alle verzamelaars zijn natuurlijk trots op hun collectie, maar ook soms terughoudend in het tonen ervan. Begrijpelijk is dat men thuis niet zomaar iedereen toelaat. Het is jammer dat op die manier zoveel moois ongezien blijft. De Vriendenvitrine is daarom wat ons betreft een uitstekend alternatief. Wij willen om die reden vrienden/verzamelaars vragen om hun mooiste, meest bijzondere, zeldzame, ongewone enzovoorts enzovoorts, tegels in de Vriendenvitrine te exposeren. Er zal goed voor ze worden gezorgd. Wij zien jullie reactie gaarne tegemoet!

De eerstvolgende, nog door Vries en Marianne georganiseerde, Vriendenvitrine is die met tegels uit de collectie van Niek Stallinga. Zijn verhaal is hieronder te lezen.

Frans Klein en Leo van Druten

Tegels uit de collectie van Niek Stallinga

1 maart t/m 30 juni 2020

In 1970 zijn mijn vrouw Carla en ik in aanraking gekomen met antieke tegels. Bij ons begon het met het verzamelen van estriken voor de vloer van onze woning en zo kwamen we op een goed moment bij de voddenkoopman en schilder, Jopie Huisman, terecht. Hij handelde onder andere in estriken en daar kochten wij het restant om onze vloer compleet te maken. Deze plavuizen werden met onze lelijke eend naar huis vervoerd, wat niet ten goede aan de auto kwam.

Jopie stelde voor om eens wat tegeltjes mee te nemen en we kochten een partijtje, waaronder een schepentegel. Deze tegel verkochten wij voor het tienvoudige van de aankoop aan een antiquair in Poederloijen, die voor een reder in Rotterdam schepentegels verzamelde. Deze antiquair vroeg ons voor hem naar schepentegels op zoek te gaan. Een goed plan vonden wij en daarom doorkruisten wij het hele land, van Zeeland tot Friesland. Op een gegeven moment werd er in Sneek bij een verzamelaar een bijzondere gekleurde schepentegel van de Middelburgse tegelbakker, Guido Andries, gevonden, die een behoorlijke geldbedrag moest opbrengen. Ook deze tegel ging naar de reder in Rotterdam en van de opbrengst kochten wij een kampeeruitrusting en gingen op vakantie naar Griekenland met onze lelijke eend.

In de loop der jaren zijn er zeer veel schepentegels naar deze verzamelaar gegaan, zoals de serie scheepsbouw, driemasters met gekleurde vlaggen, vrachtscheepjes, galleien, haringbuizen enz. Na een rustige periode van dertig jaar ben ik een gevarieerde verzameling gaan aanleggen, waarbij de schepentegels nog steeds de basis van de collectie vormen. Zo worden in de komende vriendenvitrine prachtige Friese blauwe tegels, uit het eind van de zeventiende eeuw, van de plateel- en tegelbakker Pyter Grauda uit de Raamstraat te Harlingen tentoongesteld. Voor de sponsen zijn tekeningen van Gesina ter Borch uit Zwolle gebruikt. Ook zijn er nog andere tegels met onder andere schepen, krijgslieden, mythologie, zeehonden en Bijbelse taferelen in de Vriendenvitrine te zien.

Dit is, kort samengevat, hoe onze verzameling van antieke tegels tot stand is gekomen. We hebben in de loop der tijd heel wat handelaren en verzamelaars leren kennen en hun collecties mogen bewonderen. Hieraan hebben we veel plezier beleefd en we waarderen het zeer dat we een deel van onze collectie in de vriendenvitrines ten toon mogen stellen.

Niek Stallinga

Tegelexcursies en –reizen in binnen- en buitenland

Van 13 tot en met 19 mei gaan 28 Vrienden op reis naar Valencia in Spanje om daar te genieten van alle moois op tegelgebied en van Valencia en de zon in het algemeen.

Buitenlandexcursie 2021

Voor 2021 wordt alweer gedacht aan een meerdaagse excursie naar het buitenland. Deze keer richten wij onze blik op noordwest Frankrijk en Vlaanderen. Dit gebied met een rijke historie, deels onderdeel van de voormalige Nederlandse 17 provinciën, heeft veel interessante locaties met tegels en keramiek van de middeleeuwen tot heden.

Steden en locaties die op ons lijstje staan zijn:

Lille (Rijssel) met het Palais Beaux-Arts, met onder andere tegels van Cornelis Boumeester, en het Hospice Comtesse met een vol betegelde keuken.

Niet ver vanaf Lille ligt Roubaix met een fraai zwembad met veel Art Deco keramiek. Bij Parijs staat het keramiekmuseum van Sèvres op het programma. Zuidelijker ligt het kasteel Rambouillet met een zeer fraai betegelde kamer uit 1730 met veel Rotterdamse tegels en ook een groot tableau met havengezicht van Cornelis Boumeester. Op de vloer tegels uit Valencia. Richting kust vinden we Rouen en St. Omer met interessante musea.

In Desvres bevindt zich het Musée de la Céramique Desvres, gewijd aan de historie van de vele keramiekwerkplaatsen aldaar. Het museum heeft ook een forse collectie tegels.

Aan de Vlaamse kust staan Koksijde, met oude abdij, en Blankenberge op het programma. Rond 1900 zijn diverse gebouwen van tegels voorzien die nu nog zijn te bewonderen.

Voor tips en bijzondere locaties die een eventueel bezoek waard zijn in Frankrijk en Vlaanderen houden wij ons aanbevolen.

Meer informatie over deze reis volgt in het volgende vriendennieuws.

Frans Klein.

Johan Kamermans

KE 3 - Korte Excursie naar het centrum van Utrecht

Zaterdag 25 april 2020, start exact om 14:00 uur.

Wij verzamelen aan de voorzijde van het Oude Stadhuis van Utrecht, Stadhuisbrug 1 (Oudegracht), 3511 JK Utrecht.

Peter Sprangers is onze gids op deze dag. Hij heeft in 2013 het boek over Utrechtse tegels gepubliceerd. Wij bezoeken het oude centrum van Utrecht, de stad die sinds de 14^e eeuw altijd met keramische activiteiten verbonden is geweest.

Op een wandeltocht van circa 2,5 kilometer bezoeken wij culturele en religieuze instellingen, horeca en particuliere huizen. Wij zullen tegels uit alle perioden in situ tegenkomen, zoals de vroege Utrechtse mozaïekvloeren, de karakteristieke wandtegels met kinderspelen en herders uit

eind zeventiende, begin achttiende eeuw, tegeltapijten, gevelmozaïeken, Jugendstil lambriseringen en portieken. Heel mooi is het te ervaren dat, hoewel er in de geschiedenis ruw is omgesprongen met het tegelerfgoed, juist in deze tijd datgene wat er nog is met veel zorg wordt gekoesterd.

Er kunnen 24 personen aan deze excursie deelnemen. De excursie is gratis. Je moet goed ter been zijn, want soms zullen wij smalle trapjes op en af moeten. Kom bij voorkeur met het openbaar vervoer.

Stuur voor inschrijving een e-mail naar: deree@capriolus.nl en geef naam, e-mailadres en (mobiele) telefoonnummer door.

Er kunnen echt niet meer dan 24 personen mee, dus vol is vol.

Wij bezoeken vier particuliere huizen. Het zou mooi zijn wanneer je een streekgebonden ambachtelijk aardigheidje (koekjes, chocola of i.d.) zou willen meenemen. Laat dit mij weten.

Ger de Ree (contacttelefoon 06-21871144)

Portugal - oude tegels en oude vrienden

In september waren Tom en ik weer in Portugal - niet het juiste jaargetijde: te heet en te druk, maar niet bij de tegels.

Lissabon:

Galeria Ratton (Rua Academia das Ciências 2C, centrum, vlak bij het Convento dos Cardaes), is nog steeds dé galerie voor tegels en keramiek.

Ze bestaan al 32 jaar en hebben een eigen fabriek. Ik heb ze nogmaals op het bestaan van ECTC gewezen. Ze hebben een vaste collectie en interessante wisselende tentoonstellingen.

Ook het Museu Nacional do Azulejo (MNAz, Rua Madre de Deus 4) heeft steeds nieuwe aanwinsten en opstellingen. In de zaal met de tableaus van Van der Kloet hangt naast de meeste tableaus ook de prent waarop de afbeelding gebaseerd is.

In de Igreja e Convento da Graça (ingang tegenover de Miradouro) van de Ongeschoeide en Geschoeide Augustijnen, een bedelorde, zijn enkele achttiende-eeuwse tableaus prachtig gerestaureerd, van bordjes met uitleg voorzien en te bezichtigen.

Uitleg over de voorstelling, niet over schilder of fabriek. De gerestaureerde tableaus zijn afkomstig uit de refter en vervaardigd in de tijd van de Grande Produção Joanina, in de eerste helft van de achttiende eeuw. Ze stellen taferelen voor uit het leven van illustere ordeleden, zoals martelaren en priors. Overigens zijn er ook oudere en jongere tegels in het complex. Enkele van onze oude tegelvrienden hebben we niet kunnen ontmoeten doordat ze de stad uit waren of ziek. Maria João Santos Simões Ferreira Real, de zeer hartelijke dochter van de grote tegelexpert Eng. J.M. dos Santos Simões, is helaas kort na ons telefonische contact onverwacht overleden. De deelnemers aan de reizen naar Portugal hebben haar en haar man verschillende malen ontmoet.

Coimbra:

Inês Pinto had voor ons een privé-rondleiding langs de locaties van het Santa Casa da Misericórdia in Coimbra georganiseerd. We kregen interessante uitleg van Pedro Peixoto over deze door de vermogende D. Leonor, weduwe van D. João II en zuster van D. Manuel I, in 1498 gestichte instelling, die niet is gericht op de verheerlijking van God of verbreiding van het geloof maar op het lenigen van humanitaire noden. Bijvoorbeeld van wezen: het (op)voeden van jongens en meisjes zonder vader - of je nog een moeder had maakte niet uit. Ook bezochten we het kort geleden geopende Museu da Santa Casa da Misericórdia. Het gebouw was oorspronkelijk een opleidingsinstituut van de Augustijnen, gebouwd in 1593-1604 door Filipe Terzi. Vanaf de toren heb je een prachtig uitzicht over Coimbra, binnen zijn verschillende immense tegelbekledingen te zien van patroontegels, alsook tableaus met bloemenmanden en -vazen, uit verschillende perioden van de zeventiende eeuw.

Tenslotte bezochten we het Seminário Maior, eveneens nog niet zo lang open voor het publiek. Het prachtig gedecoreerde achttiende-eeuwse complex is geen seminarie meer, maar er wonen nog enkele geestelijken en men kan er in retraite gaan. Er is een grote bibliotheek en er worden koorrepertities gehouden.

De wanden van de Sala de Atos zijn versierd met tableaus van jachttafereelen en riviergezichten in blauw, geel, groen en bruin uit de tweede helft van de achttiende eeuw, die in Coimbra geproduceerd zijn. Ook elders in de plinten zitten, soms verkeerd geplaatste, tegels uit dezelfde fabriek, die overigens nog door een specialiste geïdentificeerd moet worden.

Porto:

Met vrienden bezochten we de Banco dos Materiais, in het Palacete dos Viscondes de Balsemão, Praça Carlos Alberto 71. Deze instelling verzamelt en toont historische bouwmaterialen en stelt ze beschikbaar voor restauraties.

In de door ons bezochte ruimte zijn zeer veel verschillende tegels tentoongesteld, het merendeel in Porto gefabriceerd, en één Nederlandse tegel, evenals twee tableaus. Er is enige uitleg over corda seca en arista, maar bordjes met informatie over de individuele tegels ontbreken helaas, waardoor een leek van de prachtige uitstalling niets kan opsteken. Op de website is te zien wat een verscheidenheid aan tegels er in die zaal staat.

(http://www.sosazulejo.com/?page_id=687 en <http://www.cm-porto.pt/cultura/patrimonio-cultural/banco-de-materiais>)

Zo blijken er in Portugal steeds meer gebouwen met interessante en mooie tegels voor het publiek opgesteld te worden.

Francine Stoffels (met dank aan Tom Swaab en Sílvia Gaspar voor de foto's)

Mijn favoriete internettegels

“Mijn Favoriete Internettegels” is een leuk en inspirerend idee van Ger de Ree.

Nu steeds meer tegelcollecties in de depots van musea belanden, hetgeen zeer te betreuren is (in de vernieuwde Lakenhal bijvoorbeeld is geen tegel - behalve dan in de reeds bestaande schouwen - meer te zien) is dit een mogelijkheid om een deel van deze tegels toch te kunnen bekijken. Bij een aantal musea is de tegelcollectie gedigitaliseerd en kan deze op internet, op de

websites van deze musea, bekeken worden. Bijvoorbeeld de collectie van het Prinsessehof, maar ook, dat dan weer wel, die van de Lakenhal.

Net als Ger ben ik op zoek gegaan en vond ik, ook in de collectie van Boymans, deze fraaie kwadraattegel met de afbeelding van ‘Hoe de kraan de vos genood’.

Het vosje zit wel erg sip te kijken naar de kraanvogel die zijn kop in een sierlijke majolica fles steekt. Het is, voor dit moment, mijn favoriete internettegels.

Vrienden, er gaat natuurlijk niets boven het echte, maar internet biedt veel zoekplezier en het is misschien ook wel aardig om een eigen digitale tegelverzameling op te bouwen. Op zoek dus, en laat uw keuze aan de redactie van het Vriendennieuws weten

Leo van Druten

European Ceramic Tile Circle (ECTC)

Beurzen

Nederland

Bodemvondstenbeurs Delft

Zaterdag 15 februari 2020 van 9.00-13.00 uur.

Locatie: Zalencentrum Congregatiegebouw, Brabantse Turfmarkt 9, Delft. Er is volop parkeergelegenheid (vanaf 10 uur betaald).

Het aanbod op deze beurs bestaat uit voornamelijk Nederlandse bodemvondsten zoals: baardmankruiken, majolica, tin, glas, metaaldetectorvondsten en munten.

Inlichtingen: Theo van Halderen

(email: thaldere@yaho.com; T: 0152122227 of 0648466725).

www.facebook.com/Tegel-en-bodemvondstenbeurs-Delft

Tegelbeurs Leersum

Zaterdag 4 april 2020 van 10.30 tot 14.30 uur (de toegang is gratis).

Locatie: Sport- en Cultuur Centrum De Binder, Hoflaan 29, Leersum.

Routebeschrijving: A12 (Utrecht/Arnhem) → Afslag 22 Maarsbergen/Leersum → onderaan afslag rechtsaf ± 5 km richting Leersum volgen → doorrijden tot rotonde en vervolgens linksaf → 1e stoplicht rechtsaf → na ± 200 meter ligt de Binder aan uw linkerhand.

Inlichtingen: Gré van Essen & Nora de Nas, T: 0031 (0) 620282073, email: noradenas@gmail.com.

Congressen

Nederland

Amersfoort - Inzicht in gebouwd erfgoed

4 februari 2020, 13.00 – 17.00 uur

De middag is bedoeld voor iedereen die belang heeft bij inzicht in de bouwkundige staat van erfgoed: eigenaren, monumentenwachten, adviesbureaus, overheden, restauratiebedrijven, bouwkundigen, geïnteresseerde erfgoedpartijen, et cetera.

Locatie: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Smallepad 5, Amersfoort

Opgave via:

<https://formulier.cultureelerfgoed.nl/archis/gebouwd-erfgoed>

Verenigd Koninkrijk

Manchester - TACS Conference: Terracotta:

Past Present and Future

26 en 27 maart 2020

De bedoeling van deze conferentie is om een historische context te bieden voor het gebruik van terracotta en faïence in de architectuur en om informatie te geven over de laatste ontwikkelingen in de restauratie en het renovatie van gebouwen met deze materialen. Ook het gebruik van terracotta en faïence in eigentijdse nieuwbouwprojecten wordt gepromoot. De conferentie is bedoeld voor alle terracotta fans.

Locatie: Midland Hotel, 16 Peter Street, Manchester

Zie: <https://tilesoc.org.uk/tacs/index.php/tile-events/>

Musea en tentoonstellingen in binnen- en buitenland

Nederland

Den Haag - Kunstmuseum, voorheen

Gemeentemuseum

21-3-2020 tot

16-8-2020

Koninklijk Blauw, een ode aan het delfts blauw.

Topstukken uit de collecties van het Rijksmuseum, Paleis het Loo, museum het Prinsenhof en diverse Europese collecties.

Stadhouderslaan 41,

2517 HV Den Haag

Openingstijden: Di - Zo: 10.00 – 17.00 uur

www.kunstmuseum.nl

Delft - Museum

Prinsenhof

11-10-2019 tot 16-2-2020

Pieter de Hooch in Delft, uit de schaduw van Vermeer. Samen met Johannes Vermeer wordt Pieter de Hooch internationaal beschouwd als de belangrijkste Delftse meester uit de Nederlandse Gouden Eeuw. In Museum Prinsenhof in Delft is de allereerste overzichtstentoon-

stelling in Nederland te zien van de 17de-eeuwse schilder Pieter de Hooch. Zijn mooiste binnenplaatsen en interieurs keren terug naar de stad waar ze bijna 400 jaar geleden zijn geschilderd. Op een paar schilderijen is een flinke collectie tegels te bewonderen!

Sint Agathaplein, 2611 HR Delft

Openingstijden: Ma - Zo: 9.00 – 17.00 uur

www.prinsenhof-delft.nl

Frankrijk

Lille - Palais Beaux-Arts

Vaste collectie: Algemene kunst, veel schilderijen maar ook kunstnijverheid waaronder tegels en keramiek.

Place de la République, Lille

Openingstijden: Ma 14.00 – 18.00 uur, Wo – Zo 10.00 – 18.00 uur

<https://pba.lille.fr/nl>

Oostenrijk

Innsbruck – Tiroler Volkskunstmuseum

Vaste collectie: Tiroler handwerk met een collectie tegelkachels.

Universitätsstraße 2, 6020 Innsbruck

Openingstijden: Ma – Zo: 9.00 – 17.00 uur

<http://www.tiroler-landesmuseen.at>

Spanje

Valencia – Museo Nacional de Cerámica – Palacio Marqués de Dos Aguas

Vaste collectie

Calle Poeta Querol 2, 46002 Valencia

Openingstijden: Di - Za: 10.00 – 14.00 uur en 16.00 – 20.00 uur, Zon- en Feestdagen: 10.00 – 14.00 uur

<http://www.culturaydeporte.gob.es/mncceramica/home.html>

Rusland

Sint Petersburg - Menshikov Palace Museum

Het paleis is gebouwd aan de Newa ten tijde van Peter de Grote tussen 1710 en 1720. Zalen gedecoreerd met Hollandse tegels. Nu onderdeel van het Hermitage museum.

15, Universitetskaya Naberezhnaya.

St Petersburg

Openingstijden:

Di – Zo: 10.30 – 17.30 uur

www.hermitagemuseum.org

Verenigd Koninkrijk

London - Victoria and Albert Museum

Vaste collectie: De keramiekcollectie van het V&A Museum is onovertroffen waar dan ook ter wereld.

Encyclopedisch en wereldwijd van omvang, omvat het de historie en productie van fijn keramiek van ca. 2500 voor Christus tot de dag van vandaag.

Cromwell Road, London SW7 2RL.

Openingstijden: Ma - Zo: 10.00 – 17.45 uur, Vr tot 22.00 uur

<https://www.vam.ac.uk/collections/ceramics>

Publicaties in binnen- en buitenland

Nederland

Verwacht in 2020

Jan Pluis en Min Chen - *Nederlandse tegels met Chinese en Japanse voorstellingen na 1900*

(meer informatie zie elders in het Vriendennieuws). Ca 285 afbeeldingen. Nederlands en Engels.

Uitgever: Primavera Pers,

<https://www.primaverapers.nl/>

België

Mario Baeck - *Glanzende wanden. Belgische keramische wandtegels in neostijlen voor het interieur tijdens de 19de eeuw*

Nog te weinig bekend en zelden wettelijk beschermd, breekt Mario Baeck een lans voor een betere kennis, behoud en restauratie van Belgische keramische wandtegels in neostijlen, die dienden als versiering van interieurs. Toch blijkt uit enkele recente beschermingen en de groeiende interesse dat er hoop is op een betere toekomst voor dit bijzondere tegelerfgoed dat ooit met grote creativiteit en financiële inspanningen 'glans' gaf aan de 19de-eeuwse interieurs.

Monumenten & Landschappen 2019, nr. 1, p. 7 – 41.

Duitsland

Ria de Oude-de Wolf en Herman Vrielink, *Ofenkacheln in den Niederlanden, neue Untersuchungen*

Uitgebreid artikel over tegelkachels in Nederland aan de hand van archeologisch onderzoek waarin aanmerkelijk wordt gemaakt dat in het midden van de 16e eeuw ook in onze contreien tegels zijn gemaakt voor tegelkachels in de buurt van Deventer.

Te vinden op www.academia.edu, p. 295 – 305.

Frankrijk

Renaud Serrette - *‘La salle de bains du comte de Toulouse à Rambouillet’*

Sèvres. *Revue de la Société du musée national de Céramique*, 28 (2019), p. 34-51.

Jacqueline Hocquet - *Les jeux enfants sur les carreaux de faïence historiés en Europe du Nord-Ouest aux XVIIe-XVIIIe siècles.*

L'exemple de l'Hospice Comtesse à Lille.

Ludica. *Annali di storia e civiltà del gioco*, year 24 (2018), p. 39-53.

Portugal

Renate Petriconi- *‘Die Fliesenverkleidungen von Policarpo de Oliveira Bernardes in der Kirche São Lourenço dos Matos im süden Portugals’*

Keramos, *Zeitschrift der Gesellschaft der Keramikfreunde e.V Düsseldorf*, 239 (2019) p. 3-15.

Verenigd Koninkrijk

Hans van Lemmen - Minton's Prosser's Patent tiles, 1840-1854

Artikel over vroege "dust pressed tiles"

TACS Journal Volume 25, 2019. p. 8 – 21.

Mario Baeck - The myth of an invention: the early developments of dust-pressed tile manufacturing on the European continent

TACS Journal Volume 25, 2019. p. 22 – 38.

Websites

Nederland

De website van Freek Mayenburg is weer verder aangevuld.

<http://www.spijkertegels.nl/>

Duitsland

Recent nieuws van Wilhelm Joliet:

Informatie over Bijbelse voorstellingen op Amsterdamse wandtegels uit het midden van de 18de eeuw, volgens prenten van Pieter H. Schut, in een kast in het Stralsund Museum – Katharinenkloster:

<http://www.geschichte-der-fliese.de/stralsund.html>

Informatie over Rotterdamse tegels voor de zomereetzaal van kasteel Augustusburg in Brühl:

<http://www.tegels-uit-rotterdam.com/zomereetzaal.html>

Vriendennieuws digitaal

Wenst u Vriendennieuws digitaal te ontvangen, mail dan naar vanveen.mark@gmail.com.

If you would like to receive the newsletter of the Friends of the Dutch Tile Museum, please send an email to vanveen.mark@gmail.com.

Möchten Sie die Freunde-Nachrichten des Vereins digital empfangen, bitte schreiben Sie ein E-mail zu vanveen.mark@gmail.com

Advertenties en informatie

Voor winkels, ateliers en bedrijven is er de mogelijkheid om in het Vriendennieuws te adverteren. Het gaat dan om 1/8 pagina, die twee keer wordt geplaatst (in februari en september). Het tarief is €125.

Informatie voor het volgende Vriendennieuws (februari 2020) kunt u voor 1 januari 2020 sturen naar Marianne Florschütz via info@vriendennederlandstegelmuseum.nl

Mazereeuw Antiquair
Gespecialiseerd in Nederlandse Tegels,
Delfts Aardewerk en Glas

Spiegelgracht 19 - 1017 JP Amsterdam
+31 (0) 610441458 - johan@mazereeuw-antiquair.com
www.mazereeuw-antiquair.com

KRAMER KUNST & ANTIK
IN- EN VERKOOP VAN ANTIKE EN NIEUWE TEGELS

PRINSENGRACHT 807 / 1017 KA AMSTERDAM
+31(0)20 626 11 16 / INFO@ANTIQUA-TILESHOP.NL
WWW.ANTIQUA-TILESHOP.NL

REGTS
ANTIEKE TEGELS

IN- EN VERKOOP VAN
ANTIEKE NEDERLANDSE
TEGELS

VOOR DE VERZAMELAAR,
RESTAURATOR
& DECORATEUR

FROONACKER 1A
8801 KD
FRANEKER

WWW.ANTIEKETEGEL.NL
+ 31 (0) 85 060 1272

Tegel met een
voorstelling van
een vogel.
Veelkleurig.
1625-1650

VHOK
1811
Beninklijke
vereniging van
handelaars in
made keramiek
in Nederland

FRIDES LAMÉRIS

KUNST- EN ANTIKHANDEL V.O.F.
GLAS & CERAMIEK

NIEUWE SPIEGELSTRAAT 55
1017 DD AMSTERDAM
TELEFOON: 020-6264066
TELEFAX: 020-6265893

KOOS ROZENBURG
ANTIQUITEITEN

*Spec. tegels en delfts blauw
uit de 17e en 18e eeuw*

*ook: vroeg ijzer,
meten en wegen,
oude schaatsen*

DELFT
MARKT 2
2611 GT
015 2147828

Witteveen Restauratie

Specialist in conservatie en restauratie
van keramiek en glas

Sperwer 8
7132 EM Lichtenvoorde
Gelderland

Tel: 0031 (0)6 - 21 92 63 53
info@witteveenrestauratie.nl
www.witteveenrestauratie.nl

Vrienden van het Nederlands
Tegelmuseum krijgen op vertoon
van de vriendenkaart 10% korting
op aankopen in de museumwinkel,
met uitzondering van boeken.

Rob Michiels
Auctions

Het veilinghuis met de grootste
keus aan antieke tegels!

Volgende veiling:
AZIATISCHE KUNST
15 en 16 februari

www.robmichiels.com